

КНИЖНАЯ КУЛЬТУРА Ё НАВУКОВЫХ ПУБЛІКАЦЫЯХ АКАДЭМІКА Я. Ф. КАРСКАГА

Паняцце «кніжная культура» вельмі шырокае. Яно ахоплівае матэрыяльныя, фізічныя і змястоўныя ўласцівасці кнігі, як феномена культуры. Мы засяродзілі ўвагу на кніжнай культуры навуковых выданняў. Яна, вядома, мае сваю спецыфіку ў параўнанні з кніжнай культурай мастацкай, навукова-папулярнай, вучэбнай і іншых відаў кніг. На нашу думку, навуковыя кнігі акадэміка Я.Ф. Карскага можна лічыць прыкладам кніжнай культуры адносна яе зместу. Узнікае пытанне: чаму? Я.Ф. Карскі ў гэце сваіх навуковых прац вялікае значэнне надаваў фактычнаму матэрыялу, выкарыстаным крыніцам. Усе яго навуковыя публікацыі (і вялікія, і больш сціслыя) аснашчаны аглядамі літаратуры па праблеме, спісамі выкарыстанай літаратуры і першакрыніц, шматлікімі ўнутрытэкставымі, падрадкавымі і затэкставымі бібліяграфічнымі спасылкамі, фактычна зноскамі. Прывядзём асобныя прыклады. Сваю першую буйную навуковую працу «Агляд гукаў і форм беларускага маўлення» (1885) вучоны пачынае спісам «Крыніцы твора», дзе характарызуе выкарыстаныя першакрыніцы і другасныя бібліяграфічныя матэрыялы. Потым Я.Ф. Карскі на працягу сямі гадоў выяўляў і вывучаў помнікі пісьменства на беларускай мове, а таксама работы, што адносіліся да Беларусі і беларусаў паводле іх зместу. Вынікам гэтай працы з'явіліся дзве кнігі, якія выйшлі ў 1893 г.: манаграфія «Да гісторыі гукаў і форм беларускага маўлення» і бібліяграфічны нарыс «Да пытання пра распрацоўку старой заходнярускай гаворкі», дзе апісаны беларускія кнігі (рукапісныя і друкаваныя) з XIV да пачатку XVII ст., а таксама змешчаны агляд найбольш важнай літаратуры, прысвечанай беларускай мове і этнаграфіі. Пазней у сваіх навуковых кнігах, асабліва ў фундаментальнай працы «Беларусы», выдадзенай у трох тамах сямі выпусках, Я. Ф. Карскі апісаў і ў значнай меры пракаменціраваў беларускую кнігу за перыяд з XIV ст. па 1921 г., а таксама адлюстравалі значную колькасць крыніц па беларусазнаўстве.

Узнікае пытанне, чаму Я.Ф. Карскі ў навуковых працах па філалогіі шмат увагі ўдзяляў апісанню першакрыніц і навуковай літаратуры па пэўным прадмеце? Адказ на гэта пытанне трэба шукаць у поглядах яго на крыніцазнаўства і бібліяграфію. Я. Ф.

Карскі лічыў, што яны з'яўляюцца элементамі даследчай працы, і больш таго, пачаткам любога навуковага даследавання. Аб гэтым сведчаць парады вучонага ўдзельнікам Беларускага навукова-літаратурнага гуртка студэнтаў Пецярбургскага ўніверсітэта, якія звярнуліся да яго з пытаннем, з чаго ім пачынаць даследаванне Беларусі. Адказваючы ім на гэта пытанне, Я. Ф. Карскі пісаў: «Усебаковае вывучэнне Беларусі магчыма толькі пасля ўсведамлення таго, што ўжо зроблена, паколькі інакш часта прыдзецца біцца ў адчыненыя дзверы. Для гэтага перш за ўсё трэба заняцца бібліяграфіяй па розных галінах» [1, с.2–3]. Некалькі пазней Я.Ф. Карскі больш выразна выказаў думку, чаму трэба ў навуковых кнігах уважліва ўлічваць папярэднія працы вучоных, а таксама першакрыніцы. Ён казаў, што гэта патрэбна дзеля таго, каб не дубліраваць ужо набытыя навуковыя веды, не прыпісваць сабе чужых адкрыццяў, а таксама для таго, каб уводзіць у навуковы абыходак невядомыя першакрыніцы, каб іншыя вучоныя маглі іх выкарыстоўваць у сваіх даследаваннях. Аб тым, што Я. Ф. Карскі клапаціўся аб вывучэнні і апісанні першакрыніц для выкарыстання іх будучымі маладымі вучонымі, сведчаць другі і трэці выпускі трэцяга тома «Беларусаў» [2], якія маюць характар падрабязных разгорнутых бібліяграфічных аглядаў. Сам Я. Ф. Карскі ў прадмове да трэцяга выпуску трэцяга тома «Беларусаў» пісаў: «У рабоце мелася на ўвазе галоўным чынам зарэгістраваць паэтычны матэрыял з мэтай азнаямлення з ім чытача; крытычная ж ацэнка гэтага матэрыялу з мастацкага боку, высвятленне ўмоў таго ці іншага аўтара, якасці яго таленту, адлюстраванні ў разглядаемых творах навакольнай рэчаіснасці і мар пра будучыню – толькі часткова ўваходзіла ў задачы складальніка нарысаў. Усё гэта павінны зрабіць наступныя гісторыкі літаратуры і культуры беларускай» [2, VIII, с.5–6].

Думкі Я. Ф. Карскага, як бы сёння казалі, былі для таго часу (пачатак XX ст.) інавацыйнымі. Зараз вядома, што навуковай грамадскасцю была асэнсавана такая патрэба адносна навуковых прац. Нават у нарматыўных дакументах прадугледжаны патрабаванні да навукоўцаў даваць аналітычныя агляды навуковай літаратуры па тэме даследавання пры напісанні кандыдацкіх і доктарскіх дысертацый. А ў метадычных матэрыялах для напісання навуковых прац утрымліваюцца парады аб сістэме спасылак на выкарыстаныя крыніцы (унутрытэкставыя, падрадкавыя, затэкставыя бібліяграфічныя спасылкі).

Аднак становішча з кніжнай культурай у навуковых выданнях значна пагоршылася пасля ўзнікнення электроннай кнігі ці электронных інфармацыйных рэсурсаў, асабліва ў глабальнай электроннай сетцы Інтэрнэт, дзе вельмі складана захаваць аўтарскія правы на ўведзеныя тэксты. Праблемы кніжнай культуры пачалі разглядацца і ў новай навуковай дысцыпліне – «Інфармацыйная культура асобы», дзе побач з этычнымі і прававымі аспектамі паводзін асобы разглядаецца культура разумовай дзейнасці, культура выкарыстання дакументных крыніц інфармацыі [3]. Не застаецца ўбаку ад гэтай праблемы і тэорыя інфармацыі. Разглядаючы якасці інфармацыі – у апошняй выдзяляюць такую з іх знешнюю, як абароненасць, якая ўключае ўласцівасці: зберажэнне, дакладнасць і канфідэнцыяльнасць. Абароненасць інфармацыі ў нашым выпадку ўключае і захаванне аўтарскага права, ці інтэлектуальнай уласнасці. Захаванне аўтарскага права ў навуковых творах, камп'ютарных праграмах, базах даных і іншых інфармацыйных рэсурсах з'яўляецца прадметам кампанентнай навуковай і вучэбнай дысцыпліны «Кіраванне інтэлектуальнай уласнасцю» ці «Інтэлектуальная ўласнасць». Пералічаныя факты сведчаць аб тым, што новыя навуковыя веды, ідэі, канцэпцыі і іх адлюстраванне ў навуковых публікацыях прадстаўляюць міжгаліновую праблему, якая вывучаецца ў юрыдычных, культуралагічных, кнігазнаўчых і іншых навук.

1. *Белорусский* научно-литературный кружок студентов Санкт-Петербургского университета. – СПб., 1914. – С. 2–3.

2. *Карский, Е. Ф.* Белорусы / Е. Ф. Карский. – Т. 3. Очерки словесности белорусского племени. [Вып. 2]. Старая западнорусская письменность. – Петроград, 1921. – VIII, 246 с.; [Вып. 3]. Художественная литература на народном языке. – Петроград, 1922. – XVII, 454 с.

3. *Саяпина, И. А.* Информационная культура личности и книговедение / И. А. Саяпина // Информационная культура. Теория. Методика. Практика. – Краснодар, 1998. – С. 38–44.

4. *Акулов, О. А.* Информатика: базовый курс; учеб. для студ. вузов, бакалавров, магистров... / О. А. Акулов, Н. В. Медведев. – М.: Омега, 2004. – С. 42–43.

5. *Кузанов, В. И.* Интеллектуальная собственность, охрана и реализация прав, управление: учеб. пособие / В. И. Кузанов. – Мн.: БНТУ, 2007. – 322 с.

6. *Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права: сб. актов законодательства / сост. В. Г. Гавриленко.* – Мн.: Право и экономика, 2004. – 384 с.

БИБЛИОТЕКА БГУКИ